

Træk af et samarbejde

Af Hans Henrik Koch

En sen augusteftermiddag i 1955 var en lille gruppe fra den i begyndelsen af året af regeringen nedsatte forberedende atomenergikommission under Bohrs ledelse på udflugt til den østre kant af Roskilde fjord. Kunne der findes passende arealer dér, ville de være egnede til at bygge en atomenergiforsøgsstation på; ikke for langt fra København, i nærheden af en købstad i udvikling med boliger, skoler, sygehus og andre fællesanlæg, men på den anden side i rimelig sikkerhedsmæssig afstand fra nærmeste tættere bebyggelse. En af de lokaliteter, der frembød sig, var den geologisk mærkelige knøvs Bolund – næsten en ø ude i fjorden, forbundet med land ved en smal tange, der ved højvande er oversvømmet, og med sin skarpt afskårne profil ud mod fjorden, Vi gik ned til strandengene, og det syntes åbenbart, at stedet ganske bortset fra, at det var fredet, var uegnet til formålet. Bohr ville imidlertid ikke lade sig nøje med fornemmelser. Vi måtte have syn for sagn; af med sko og strømper og op med bukserne, ud i vandet, Bohr som den første over de skarpe sten og op ad skrænterne til toppen af Bolund – vores fornemmelse blev smukt dokumenteret; enhver tvivl, der måtte have kunnet være hos os eller senere ville være dukket op, var bortvejret: stedet var uegnet, og vi kunne med rolig samvittighed sætte et minus ved Bolund og koncentrere os om andre muligheder – og vi havde samtidig lært lidt om Bohrs arbejdsform.

Ved hjemkomsten fra USA og England efter krigen var Bohrs tanker og forhåbninger præget af de muligheder for en bedring af forholdet mellem nationerne, som den ny viden om atomkernestrukturen trods den allerede skete anvendelse ved atombombeangrebene mod Hiroshima og Nagasaki syntes ham at frembyde. Andetsteds er der gjort rede for det klarsyn, hvormed han allerede 1943–44 analyserede den politiske situation, som den ville være efter krigsafslutningen, og for de bestræbelser, han gjorde sig for tilvejebringelsen af et alment grundlag – uanset forskelle i ideologier og sociale og økonomiske systemer – for de fortsatte drøftelser mellem nationerne. Som videnskabeligt samarbejde må hvile på åben adgang til alle relevante oplysninger, pegede han på, at man også i forholdet mellem nationerne bør stræbe efter en tilstand af fuld gensidig åbenhed,

hvor – som han udtrykte det i sit »Åbne Brev til De Forenede Nationer« af 9. juni 1950 – »enhver nation kan hævde sig alene i den udstrækning, i hvilken den er i stand til at bidrage til den fælles kultur og evner at bistå andre med erfaring og hjælp«. Trods de skuffelser, udviklingen siden krigen førte med sig, vendte han bestandig tilbage til disse synspunkter, som syntes ham at indeholde den eneste mulighed for samling om en fælles menneskelig sag, hvis gennemførelse måtte ligge i alles dybeste interesse.

Den praktiske eller fredelige udnyttelse af atomenergien beskæftigede Bohr sig dengang kun sjældent med. Helt optaget som han var af sine politiske forhåbninger og bestræbelser var det ham en stor tilfredsstillelse alligevel at kunne finde tid til at genoptage det videnskabelige arbejde i det milieu, han havde været med til at skabe på Institutet for Teoretisk Fysik på Blegdamsvejen. Milieuets udpræget internationale karakter og den omstændighed, at fysikkens ny store resultater kun var vundet ved et mangeårigt samarbejde mellem videnskabsmænd fra næsten hele verden, indeholdt sikkert også et håb for ham om, at en fornyelse af de internationale videnskabelige kontakter kunne virke stimulerende tilbage på de politiske bestræbelser for en afspænding i den almindelige situation i verden. Fortrolig som han var med viden, der dengang blev betragtet som omfattet af den strengeste hemmeligholdelse, i hvert fald af militære, men måske også af kommercielle grunde, og dybt loyal over for de kredse i USA og England, han under krigen havde arbejdet sammen med, har han også følt nødvendigheden af at udvise stor tilbageholdenhed med her i landet at tage initiativet til, ja blot deltage i et arbejde, der sigtede mod udnyttelse af atomenergien.

Det var da også først, da andre havde taget den tanke op, at også vi burde begynde at arbejde inden for den praktiske, fredelige anvendelse af atomenergien, og navnlig efter at Bohr havde måttet forstå, at ledende kredse i England og senere i USA ville se med sympati på og støtte sådanne danske bestræbelser, at Bohr helhjertet gik ind for et dansk atomenergi-program.

Sagens gennemførelse hvilede lige så lidt på Bohrs autoritet som på nogens ønske om at hædre ham – således som det lejlighedsvis har været fremstillet. Den danske indsats blev omhyggeligt og omfattende forberedt dels af et udvalg under Akademiet for de Tekniske Videnskaber, dels af en forberedende atomenergikommission med deltagelse af et bredt udsnit af dansk erhvervs- og samfundsliv, og den nødvendige lovgivning vedtoges i Folketinget med almindelig tilslutning fra alle politiske partier. Her som

i andre lande føltes det ud fra en rolig og kølig overvejelse nødvendigt, at der skabtes mulighed for – videnskabeligt og erhvervsmæssigt – at deltage i den udvikling, der kan forventes som følge af den ny viden, til hvis opnåelse Bohr naturligvis havde ydet afgørende bidrag. Men da beslutningen var taget, atomenergikommissionens nedsættelse en kendsgerning, og regeringen henvendte sig til Bohr om at overtage formandsposten, svarede han beredvilligt ja – og dette uanset at hans arbejdsbyrde allerede var større end de flestes, og uanset at han havde opnået en alder, hvor mange langsomt mindsker deres pligter.

Med sin sædvanlige – for andre ofte uforståelige – energi og stor tålmodighed næsten kastede han sig ud i disse mange nye opgaver. Og som det gik med valget af forsøgsstationens beliggenhed, gik det med alle de andre praktiske problemer, der meldte sig – intet var så småt, at det efter hans opfattelse kunne negligeres, og alt krævede en tilbunds gående og omhyggelig behandling. Vi syntes sommetider for omhyggelig. Det mønster, Bohr brugte ved løsningen af teoretiske videnskabelige spørgsmål, anvendte han også over for praktiske administrative problemer – og drøftelserne kunne derfor ofte vare timer og dage. Han gik gerne rundt i arbejdsværelset, og dette kunne lede tanken hen på, at hans måde at nærme sig problemet på, var næsten krabbeagtig – sidelæns kantende sig hele omkredsen rundt med belysning ind på sagen fra alle vinkler. Og når processen – hvor vi andre ofte spillede statistens rolle eller følte os som den væg, bolden spilles op imod – var forbi, var problemet analyseret, konsekvenserne af foreliggende muligheder belyst, og en konklusion nået. Han anvendte bevidst denne metode, men var glad også for indvendinger og kritik mod egne argumenter. Bohr brugte at sige, at man, når man stod over for et vanskeligt problem, den ene dag måtte vågne dybt ulykkelig over dets vanskelighed, den næste glad i håbet om, at en løsning var mulig. Kun således drog man nytte af den inspiration, der ligger i at gennemleve hele det brede bånd af menneskelige følelser – men ledet måtte det være af viljen til at nå frem til en løsning. Tvivlen og den helt tiltetgørende kritik havde sin plads, men også begejstringen. Han fandt, at man skylder enhver ny idé at gå fuldt ind for den – kun derved får man afprøvet dens bærekraft over for indvendinger. I samtaler og drøftelser spillede spøgen sin store rolle – der er så ofte berettet om hans humor og glæde over spøg. Hans fond af anekdoter og skæmtehistorier var udtømmeligt, men blev ikke kun anvendt for at underholde, men for at stimu-

lere drøftelserne – bringe et nyt stemningsmoment ind og derved bidrage til at se det spørgsmål, der optog os, fra et nyt synspunkt. Hele denne arbejdsform, hvor også hans viden om andre dele af den menneskelige kultur blev draget ind, tog tid og passede dårligt for den, der var vant til hurtige beslutninger i en fortravlet tilværelse; man måtte give sig tid, men resultaterne af overvejelserne blev så meget desto sikrere, og de delta-gendes glæde over de tanker og synspunkter, man så levende og med så stor menneskelighed var ført igennem, uendelig meget større. Personlige sorger og bekymringer holdtes låst inde hos Bohr selv – dem hørte man intet om. Vanskeligheder og skuffelser, han mødte i sin gerning, derimod, blev gennemdrøftet, men med stor styrke indkapsledes det negative, og hvor spinkelt det end måtte være, fandt man altid frem til det punkt, der kunne åbne mulighed for at komme videre på konstruktiv og positiv vis – og al kraft koncentreredes herom.

Da arbejdet med den fredelige udnyttelse af atomenergien blev begyndt her i landet, tillagde Bohr det stor betydning, at man både i lovteksten og bemærkningerne til lovforslaget benyttede bløde almene formuleringer; arbejdet skulle således sigte mod »samfundets tarv« – og her tænkte ikke blot på anvendelsen af atomenergien til fremstilling af elkraft; det måtte også være til samfundets tarv at holde industriens muligheder for at deltage i udviklingen åbne og ikke mindst at fremme den videnskabelige forskning i bredeste forstand inden for dette ny erkendelsesområde; således bidrog man til landets almindelige placering blandt kulturnationerne i de fælles bestræbelser for at udnytte atomenergien til menneskenes bedste.

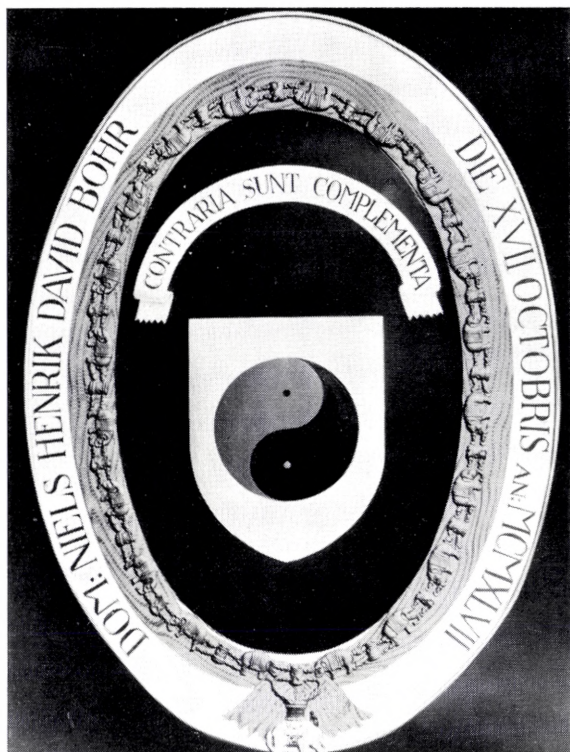
Den internationale videnskabelige tradition, han var vokset op i og selv havde bidraget så væsentligt til, gjorde det nærliggende for ham at tænke således, og også naturligt for ham at søge at passe det danske arbejde ind med bestræbelserne andetsteds, og han tillagde det derfor stor vægt, at vi her baserede vort arbejde på venskabelig bistand både fra USA og England. Men også efter at arbejdet på Risø var kommet igang, bidrog han væsentligt til institutionens frugtbare kontakter med udlandet. Hans ry i udlandet var ikke blot udtryk for beundring for en enestående videnskabelig indsats, men skyldtes ligeså væsentligt taknemmelighed for den inspiration, glæde og menneskelighed, han altid bragte med i samværet med andre – den der herfra har besøgt institutter for fysik ude i verden vil vide dette.

Fra besøget på Grønland i 1957. Niels Bohr i samtale med en gammel grønlander, »Kong Amos« i Igaliko med departementschef Eske Brun som tolk

Niels Bohr modtager diplom som æresborger i Narssaq. Diplomet overrækkes af kommunalbestyrelsens formand, færeholder Erik Egede. I baggrunden ses ambassadør Henrik Kauffmann

I 1947 fik Niels Bohr tildelt elefantordenen. I denne anledning skulle der komponeres et våbenskjold til ophængning i Frederiksborg Slotskirke. Bohr valgte det kinesiske symbol for Yin og Yang, de to modsatte og supplerende elementer, der tilsammen danner verden. Også valgsproget hentyder til komplementaritetstanken: Modsætningerne er komplementære

I 1955 indstiftede Dansk Ingeniørforening en Niels-Bohr medalje der uddeles for fremragende indsats inden for atomvidenskaben

Det der var karakteristisk for hans arbejdsform med sine medarbejdere, genfandtes i hans ledelse af kommissionens møder. Han var velorienteret om det, der kom til behandling. Uden at være medlem af kommissionens forretningsudvalg deltog han hver tirsdag eftermiddag i udvalgets møder og var således fuldt fortrolig med de spørgsmål, der førtes frem til kommissionen. Hans ledelse kunne ikke undgå at være præget af hans autoritet og den almindelige agtelse og beundring, også den kreds nærede for Bohr, men det var ham om at gøre – næsten til grænsen af det provokerende – at formulere sine egne indlæg således, at modsatte anskuelser kom frem for dagen, og argumenterne kunne prøves mod hinanden; intet lå ham her, så lidt som i videnskabelige drøftelser, fjernere end at søge tilslutning til en opfattelse, fordi det var hans. Netop vagheden i hans formuleringer var et udtryk for, at han ikke ønskede at påvirke nogen udover, hvad argumenter kunne bære.

Men var han end lyttende over for andres opfattelse og med stor indlevelsessevne helt åben for at lade sig påvirke af synspunkter og ny oplysninger, var hans ledelse af arbejdet i kommissionen alligevel præget af stor fasthed og praktisk sans – ethvert møde bragte sagen videre. Kun eet var han ængstelig ved. Han var gået ind for den forsigtige formulering af teksten i loven om nedsættelsen af atomenergikommissionen, og tilsvarende bestræbte han sig stadig på i kommissionen at undgå beslutninger af budgetmæssig eller programmæssig karakter, der ville binde kommissionen og afskære den fra udnyttelsen af muligheder, som senere kunne komme til at foreligge. Med den rivende udvikling, der fandt – og finder – sted også inden for dette felt, var sådanne begrænsninger ham imod; her som i hele sit videnskabelige arbejde mente han det afgørende at holde alle muligheder åbne for at kunne udnytte dem bedst muligt til det danske samfunds tarv.

Arbejdet i atomenergikommissionen morede Bohr og bragte ham mange glæder. Til disse hørte også det besøg, han gjorde på Grønland for – som det var hans skik – ved selvsyn at danne sig et indtryk af stedet og vilkårene for de danske geologiske undersøgelser efter uranforekomster.

Havde end atomenergikommissionens bestræbelser ofte et mere praktisk sigte, følte Bohr altid, at målet for denne som for enhver anden forskningsvirksomhed var at bidrage til fælles menneskelig viden, og det var herved hans håb, at vi igennem dette arbejde kunne bevare en stilling blandt nationerne, der svarede til vore traditioner.